

«Dát lea mo nu munnje oahpis» – kulturáddejupmi ja konteaksta girjjálašvuoda analysas

LILL TOVE FREDRIKSEN
Romssa universitehta

Mo sáhtán geavahit konteavstta ja iežan kulturamáhtu girjjálašvuoda guorahallamis? Dán fáttá guorahalan dán artihkkalis. Geahčadan mo sámi dutkit giedahallet erohusaid ja distinkšuvnnaid doahpágiid *máhttu* ja *diehtu* gaskkas. Sáhtá dadjat ahte *máhttu* čujuha praktihkalaš máhttui ja *diehtu* fas eanet anályhtalaš dássái. Giedahalan mo doaba *jávohis máhttu* čilgejuvvo iešgudet máhttodási hárrái ja mo *jávohis máhttu* čatnasa sámi kultuvrii ja praktihkalaš vásáhusaide. Čájehan de ovdamearkkaiguin mo kulturáddejupmi ja máhttu iežas kultuvrra birra leat šattolaš gáldut, jos dutki máhtá daid didolaččat geavahit.

Fáddásánit: girjjálašvuodaanalysa, kulturáddejupmi, árbemáhttu, máhttofievrrideapmi

Álggahus

Logadettiinan ja guorahaladettiinan birgenstrategiijaid Jovnna-Ánde Vest románatrilogiijas *Árbbolaččat* (1997–2005), mii lea mu PhD-prošeakta, badjána mánggii gažaldat: mo galggan čilget metodologalaš lahkaneamis dan, man láhkái mun sáhtán geavahit iežan konteakstamáhtu teakstaguorahallamis? Konteaksta, masa dás čujuhan, lea konteaksta olggobealde teavstta, ja dasa gullet earret eará sámi kultuvra, historjá ja mu iežan kulturamáhttu ja -áddejupmi.

Mánggii go logan fiktiivna teavsttas omd. dialogaid, de šaddá munnje dakkár dovdu, ahte fiktiivna dáhpáhus lea munnje mo nu oahpis ja mun sáhtán geavahit dán oahpisvuoda teakstalahkaneamis. Lea go nu, ahte dát dovdu sisttisdoallá máhtu, man sáhtášin atnit ávkin? Mii dát dasto lea máhtuid?

Teavsttas guorahalan omd. persovnnaid jurdagiid, jurddašaddamiid ja dadjanvugiid, ja guorahaladettiin ja teavstta dulkodettiin geavahan girjjálašvuoda dutkama anályhtalaš reaiduid lassin iežan persovnna. Dán artihkkalis čielggadan dan, mo sáhtán akademalaččat atnit ávkin iežan konteakstamáhtu, mo sáhtán čilget dan máhtu akademalaš čálloš ja mo dát viiddida mu dulkonmuni fiktiivna teavstta lohkamis.

Giedahalan dán artihkkalis maid davvisámegiell *máhttu*- ja *diehtu*-doahpágiid distinkšuvnnaid ja dan, mo dat laktásit mu teakstalahkamii ja -dulkomii. Guora-

halan maid dan maid eará dutkit leat čállán dáid doahpágiid geavaheamis ja funkšuvnnain. Geahčadan maid mo doaba *jávohis máhttu* čilgejuvvo ja čatnasa dáidda doahpágiidda. Loahpas buvttán moadde ovdamearkka das mo mun geavahan iežan kulturáddejumi teakstadulkomis.

Kulturáddejupmi, máhttu ja diehtu

Manimuš 20 jagi leat álgoálbmotdutkan ságastallan das mo sáhtá hukset sierra álgoálbmotmetodologijja man vuoddu leat álgoálbmogiid kultuvra, árvvut ja máhttu.

Álgoálbmotmetodologijja huksenproseassa lea oassin akademalaš dekoloniserenproseassas, ja Linda Tuhivai ja Graham H. Smith leaba pionearat dán barggus. Linda Smith (2004 (1999): 5) dáhttu bidjat dutkama viiddit historijálaš, politihkalaš ja kultuvrralaš kontekstii. Dutkanmetodologijjat, metodat ja teorijjat, mat dábálaččat adnojuvvojit akademijjas, fertejit dekoloniserejuvot. Dat ii mávsse dan ahte mii galgat hilgut buot oarjemáilmmi máhtu, muhto Smith baicce deattuha, ahte álgoálbmogiid jurddašanvuohká ja máilmmigovvii ferte addojuvot sadii akademijjas (L. Smith 2004 (1999): 39; vrd. Porsanger 2011).

Ođđa Selánnas maori aktivisttat ja dutkit leat vuodđudan nu gohčoduvvon Kaupapa Maori -dutkanprográmmaid, main maorigiella, -kultuvra ja -máilmmigovva leat guovddážiis dulkoma oktavuodas (L. Smith 2004 (1999): 125; G. H. Smith 2003: 4). Ulbmil lea ee. maoridutkama fámuidahttin. Harald Gaski (2007: 106) maid deattuha, ahte postkolonialisma ja álgoálbmotmetodologalaččat vuodđuduvvon dulkondieđasurggiid ovddideapmi «[...] ferte gal dáhpáhuvvat searvágaid álgoálbmogiiguin iežaineasetguin, gos sin iežaset máhtut, dulkon- ja áddenmállet adnojit árvvus ja maidái resursan metodalaš barggus.»

Harald Gaski deattuha maid man dehálaš siskkáldas *kultur- ja konteakstaáddejupmi* lea dutkanprosessii. Son ii čále sierra álgoálbmotmetodologijja birra, muhto baicce čájeha mo sihke sámi kulturduogáš, sámi giellamáhttu ja máhttu girjjálašvuoda metodaidda birra leat dehálaččat teakstaáddejumi hárrái. (Gaski 1997: 210.) Gaski čállá, ahte liikká báhcá teavsttas juoga kultuvrra siskkáldas koda áddekeahhtá, jos ii bures dovdda mitalusa, lávlaga dahje myhta konteavstta. Dákkár máhttu lea dábálaččat olbmos gii dovda kultuvrra siskkáldas eallima. Jos geavaha dán máhtu ja kultuvrralaš riggodaga, de dat sáhttet buktit lohkkái dahje guldaleaddjái vel eanet dulkonvejolašvuodaid. Dát kultuvrralaš riggodat, mii

lea «siskkáldas» máhtus ja áddejumis, šaddá duođaid miellagiddevaš ja boahtá albma láhkai oidnosii easkka dalle go gaskkustuvvo viiddit guldaleaddji- ja lohkkijoavkkuide. (Gaski 1997: 210.) Gaski oavvilda, ahte sámi girjjálašvuođa dutkamis ferte geavahit stáđásmuvvan girjjálašvuođa metodologiijaid lassin teakstalahkananvuogi mas lea sámi kultuvrralaš ja gielalaš vuođđu. Muđui sáhtta geavvat nu ahte sápmelaš jávohuvvá girjjálašvuođa diskurssas, vaikko das lea sáhka sámi fáttáin. (Gaski 1997: 212.) Krister Stoor (2007) oavvilda ahte dutkái lea ovdamunnin dovdat guovllu vieruid ja historjjá. Guovllu olbmot maid dovdet su, eaige dárbbas oahpásmuvvat áibbas amas olmui. Dutki ferte goittotge váruhit «čalmmehuvvamis» oahpes áššiide amas dehálaš elemeanttat báhcit fuomáškeahttá. Ferte vel muitit ahte dutki ii leat dušše áibbas dábalaš báikegoddelahttu, son geahčada áššiid guovllu olbmuid ektui muhtinlágan olggobeale posišuvnnas. (Stoor 2007: 24.) Dát vástida dasa maid Linda Smith (2004 (1999): 137–139) čilge *outsider-* ja *insider-*posišuvnnain, ja dutki ferte álohii atnit dán aspeavtta muittus.

Vuokko Hirvonen (1999: 39) deattuha nákkosgirjjistis iežas mánggakultuvrralaš duogáza vejolašvuođaid:

Dutkin munnje lea ávki mánggakultuvrralaš duogázis ja dan vuođul mus lea vejolašvuolta oaidnit ja vásihit áššiid sierra perspektiivvain viidásabbot go ovdamearkan ovtta kultuvrrat birrasis eallán ja bajásšaddan dutki.

Mánggakultuvrralaš duogáš nappo viiddida dulkonmuni ja buktá ođđa perspektiivvaid akademijai. Sámi dutkit leat giedahallan sámi árbevirolaš máhtuid, dieđuid ja áddejumi artihkkaliin ja girjjiin. Eanaš sis govvidit sámi árbevirolaš máhtu máhttun mii lea man nu láhkái čadnojuvvon vásáhusaide; omd. Laila Susanne Vars (2007: 127) meroštallama mielde árbevirolaš máhttu leat

[...] min máttuid vásáhusat ja máhttu guoská buot árgabeaivválaš bargguide. Dieđut lea diehttelas rievdan áiggis áigái, dat leat heivehuvvon sápmelaččaid eallinvuohkái, ja árbevierut guddetge olles min sámi kultuvrra.

Gaski fas čilge earu doahpagiid *máhttu* ja *diehtu* gaskka nu, ahte máhttu lea juoga maid oazžu vásáhusaid bokte, omd. «Mun máhtán sáme giela» dahje «Máhtán láibut». Diehtu gis doaibmá analyhtalaš dásis: «Mun dieđán sáme giela (gávdnot)» dahje «Mun dieđán láibumis (juoidá)» (Gaski 2010, 2011). Go máhtát

juoidá, de dat máksá ahte lea juoga maid don sáhtát bargat, dahkat ja várra maid earáide oahpahit.

Sáhtta go máhtu ja dieđu vuodul govvidit muhtinlágan oktasaš kulturáddejumi man sámít hálldašit oktasaš vásáhusaid vuodul? Asta Mitkijá Balto guovttos Liv Østmoin leaba leamaš mielde Sámi allaskuvlla prošeavttas, man ulbmil lei ovddidit kultuvrralaš sensitivitehta ja analyhtalaš jurddašeami mánggakultuvrralaš áddejumi (Balto & Østmo 2009: 25, 28). Balto ja Østmo deattuheaba man láhkái kulturáddejupmi doaibmá mánggakultuvrralaš áddejumis:

Kulturáddejupmi gáibida beroštit ja guorahallat makkár variašuvnnat gávdnojit das mo olbmot organiserejit iežaset sosiála eallima ja man láhkai dat variašuvnnat albmanit. Dás sáhtášii maid geavahit doahpaga kontekstualiseret mii lea bidjat daguid ja dáhpáhusaid dilálašvuodáide, olbmuid rollaide, áiggiide ja báikkiide maid dat gullet. (Balto & Østmo 2009: 29; vrd. Kvernmo & Stordahl 1990: 5, 8.)

Kuokkanen giedahallá girjjistis *Boaris dego eana* eamiálbmogiid diehtoortnegiid, eamiálbmogiid dieđu gáhttema, filosofija ja dutkama ja geavaha das miehtá doahpaga diehtu. Go Kuokkanen ovdanbuktá girjji fáttá, de son ii daga earu diehtu- ja máhttu-dásiid gaskkas. Son čilge omd. ná: «Eamiálbmotdutkit leat jo mángalogi jagi rahčan láhččit dásseárvosaš saji eamiálbmogiid diehtovugiide, máilmmeipmárdusaide ja dulkojumiide.» (Kuokkanen 2009: 10).

Eamiálbmotdiehtu lea Kuokkanen (2009: 49) mielde diehtu mii čujuha

[...] mánggabealat ja -dásat diehtoortnegiidda, mat vuodđuduvvet eamiálbmogiid árbevirolaš eallinvuohkái ja mat sistisdollet systemáhtalaš dieđuid luonddus (ekologijias) ja gomuvuodas (kosmologijias) [...]

Kuokkanen (2009: 49) lea meroštallan eamiálbmotdieđu maid oanehaččat ná:

[...] eamiálbmotdiehtu sisttisoallá buot dieđu mii gullá dihto álbmogii ja guoská dihto birrasa (iešguđetlágan dieđalaš, tehnikkalaš, ekologalaš, vuoiñjalaš, kultuvrralaš diehtu).

Dasto son vel joatká:

Eará tearpmat mat dávjá geavahuvvojit eamiálbmotdieđus leat árbevirolaš diehtu, báikkálaš diehtu, árbevirolaš ekologalaš diehtu, árbevirolaš láhka ja njálmmálaš árbevierru. (Kuokkanen 2009: 49.)

Dás váilu máhttu-dimenšuvdna, erenoamážit go son viidáseappot čállá (s. 50) ná:

Ovdamearkkat eamiálbmotdieđus leat njálmmálaš historjiját, báikenamat, gielat, árbevirolaš láhkaortnegat, máilmmeoainnut (ontologiijat) ja vuoinjlaš diehtu.

Giella han lea máhttu, ii ge dušše diehtu. Dábálaččat jerrojuvvo «Máhtát go sáme-giela?» dan sajis ahte jerrošii «Dieđát go sáme-giela?». Olmmoš sáhtta dieđusge diehtit giela birra, muhto justa dán ovdamearkkas, mii guoská gillii, de oidno bures ahte doahpagiid *máhttu* ja *diehtu* earru lea čielggas sáme-gielas.

Seamma earru oidno maid go Gunvor Guttorm giedahallá doahpagiid *árbediehtu* ja *álgoálbmotdiehtu* duoji ektui. Guttorm mielde gáibiduvvo persovnnalaš vásáhus das go galgá máhttit, seammá ii gáibiduvvo das go galgá diehtit. Son geavaha ovdamearkan duojáriid, geat máhttet árvvoštallat buriid ja buoŋes čorvviid, ja geat dasto sáhttet čilget dan sutnje iežaset vásáhusaid geažil. Guttorm čállá, ahte son dalle sáhtta dadjat ahte son diehtá mo sii barget dan, muhto ii máhte dan ieš. (Guttorm 2010: 46–47.) Mihkkal Niillas Sara fas čilge, ahte árbevirolaš máhttu lea čadnojuvvon birgemii, olmmoš ferte diehtit mo ávkkástallat birrasa valljodagaid. Sosiála soahpamušaid bokte olbmot mearridit mo geavahit birrasa ja árbevirolaš máhttui gullet dasto ráđđádallamat, gulahallan ja muitalusat. Árbevirolaš máhtut leat dávjá čadnon olbmuid ealáhussii. (Sara 2003: 124–127; Guttorm 2010: 50.)

Máhttofievrrideapmi lea čielgasit čadnon praktihkalaš ja árgabeaivvi doaimmaide, ja maiddáii máhttu ohppojuvvo ja oahpahuvvo muitalusaid bokte. Lea lunddolaš ahte olbmot leat ollu eanet dieđut iešguđet áššiid birra go mii sus lea máhttu, dasgo máhttu lea čadnojuvvon vásáhusaide. Kuokkanen (2009: 53) maid čatná oassálastima eamiálbmotdieđu guovddáži: «oahppan dáhpáhuvvá geavada ja ádestallama bokte». Ii leat boastut čuoččuhit, ahte olmmoš oazžu dieđuid oassálasttedettiin dasgo oassálastimis maid sáhtta doaibmat analyhtalaš jurddašeapmi, muhto oahppan «geavada ja ádestallama bokte» govvida čielgasit proseassa mii lea čadnon máhttui. Jos olmmoš masa nu searvá, oahppan dihte

juoidá ádestallama bokte, lea danne vai áiggošii oahppat ášši vai máhtta dan, ii dušše háhkat dieđu dan birra.

Jávohis máhttu

Doaba *jávohis máhttu* vuolga engelasgiel doahpasis *tacit knowledge*, man dutki Michael Polanyi ovdanbuvttii girjjistis *The Tacit Dimension* (1966). Girjji dárogiel jorgalusa olggoža maŋábealde čuožžu, ahte girjjiis deattuhuvvo vásáhus ja ahte ii leat doarvá deattuhit teorehtalaš ja formála máhttu ja dieđu go galgá čilget dán doahpaga ja proseassaid mat leat čadnon dasa (Polanyi 2000 (1966)).

Geahčadan mo dát doaba lea geavahuvvon sámi dutkamis ja mo dat čuovgaha konteakstamáhttu vejolašvuodaid. Maja Dunfjeld lea guorahallan máttasámi ornamentihka hámi ja sisdoalu, ja son geavaha iežas dutkamis dárogiel doahpaga *taus kunnskap*, mii lea dakkár máhttu man ii ollásit sáhte čilget giela bokte. Dat sáhtta maiddá leat máhttu man olmmoš ii háliit giela bokte artikuleret, dahje sáhtta leat maid nu ahte gielas eai leat doallelaš doahpagat maid oahpaheadji sáhtáii geavahit go čilge áššiid oahpahallái. (Dunfjeld 2006: 17.) Dunfjeld čujuha filosofa Kjell S. Johannessenii (1999: 20) ja dasa, mo Johannessen geavaha Wittgensteina praksisfilosofijja. Praktihkalaš máhttu lea guovddáš elemeanta jávohis máhtus, ja oahppanproseassa, mas oázžu praktihkalaš máhttu, doaibmá bargohárjehallama bokte. Dunfjeld geavaha Johannessena teorijja vuodul guokte doahpaga mat govvidit máhttodoahpaga dásiid: *gealbu* ja *árbemáhttu*. (Dunfjeld 2006: 17–18.) *Gealbu* máksá ávkki, jos olbmos lea kompetánsa dahje jos son lea skihkalaš (Nielsen 1979 (1934) s.v. *gæl'bo*; Kåven et al. 2002: 194). Go olbmos lea *gealbu* mas nu, de máksá ahte sus lea máhttu ja diehtu muhtin áššis, ja dán máhttu ja dieđu maid sáhtta sániiguin artikuleret. *Gealbu* ii dáidde buot deaivileamos doaba sámegeillii. Rievtti mielde lea várra máhttu mii buoremusat vástida *gealbbu*, muhto jos dan geavaha, de massá gielalaš distinkšuvnnaid eará máhttodásiid ektui. *Árbemáhttu* dasto govvida máhttosirdinproseassa vuđolaččat, go *árbi* čujuha sihke dovddiidusaide ja olmmošlaš gaskavuodaide ja luohtamuššii mii lea guovddáš dán proseassas.

Norgga Sámedikki giellakonferánsas 2011 badjeolmmoš John Mathis Utsi (2011) čilgii mo boazodoalu giella lea rievdan nuoraid gaskkas. Son geavahii doahpaga *árbemáhttu* go čilgii máhttu mii gullá boazodoalu doaimmaide, ja man láhkái giella lea dehálaš *árbemáhttu* seailuheamis, omd. go čilge gosa galgá

vuodjit ealu geahččat, mo guovlu lea ja guđe guovllus eallu lea mañimuš oidnon. Ollu nuorat eai šat hálldaš giela man badjeolbmot árbevirolaččat leat geavahan, ja oktan sivvan dasa lea go mánát leat unnit ah' unnit mielde beaivválaš boazo-doallobarggus. Dát muitala, ahte lea sáhka máhtus man olmmoš ii sáhte skáhppot dušše girjjiid ja čilgehusaid bokte, muhto son baicce ferte leat mielde barggus ja doaimmain gos leat maid dat olbmot geat čađa hálldašit máhtu. Dán proseassas ferte leat luohhtevašvuohta máhtu hálldašeaddji ja oahpahalli gaskkas, mii dasto dagaha ahte nubbi háliida skenket iežas máhtu nubbái árbin.

Dáidda dásiide gullá sihke estehtalaš ja praktihkalaš dimenšuvdna. Gealbu lea máhttu man sáhtta oahppat praktihkalaš barggu ja vásáhusaid bokte. Árbemáhttu ii sáhte oahpahuvtot iige čilgejuvvot sániiguin, muhto duššefal praktihkalaš doaimmaid bokte. Olmmoš ferte ieš vásihit ášši dahje fenomena mas lea sáhka, ja iežas vásáhusaid bokte olahit árbemáhttodássái. Dan birra sáhtta dattege gulahallat, omd. metaforaid ja ovdamearkkaid bokte. (Dunfeld 2006: 18.)

Gunvor Guttorm maid čilge doahpágiid mat čatnasit árbemáhttui; son oaidná ahte doahpágiin *árbediehtu* ja *árbevierru* lea lagas oktavuolta. Árbevierru gaskkustuvvo, dat árbejuvvo juoga nu láhkái, das lea joatkka (Guttorm 2010: 46–47). Guttorm mielde buot dološ dieđuid sáhtášii lohkat árbediehtun, muhto jos geahččá doahpaga dálááiggi konteavsttas, de diehtolonohallan lea juoga mii sáhtta boatkanit. Guttorm de jearrá, go mii dálááiggis váldit atnui jávkan dábiid ja vieruid, sáhtta go dalle gohčodit dan árbevierrun? Árbevierru gullá ealli árbevirrui ja gaskkustuvvo buolvvas bulvii. Árbedieđus lea juogalágan joatkka, dat lea sirdašuvvan njálmmálaččat daguid dahje dávviriid bokte ja lea bistán muhtin áiggi ja dat sáhtta leat váldimin ruovttoluotta jávkan dábiid ja vieruid. Muitu lea guovddázis dákkár proseassas. (Guttorm 2010: 51–52, 60–68.)

Sáhtta várra šaddat odđa árbevierru, mas dološ dieđut leat vuodđun. Árbemáhttu govvida ealli árbevieru, mas máhttu sirdašuvvá buolvvas bulvii. Dát máhtolonohallan ii dáhpáhuva dušše verbála bagadallama bokte. Nils Jernsletten čállá *silent knowledge* birra ja čilge, ahte dat sáhtta čujuhit máhttui mii ii leat šat seilon, ja sáhtta mearkkašit ahte lea máhttu man ii sáhte čilget duššefal sániid ja čilgehusaid bokte (Jernsletten 1997: 89). Jan Henry Keskitalo čilgehus sulastahtta Dunfeld *árbemáhttu*-doahpaga, go atná jávohis máhtu oassin árbevirolaš máhtus:

Máhttu eallá olbmo bokte ja nu olbmo doaimma dahje dagu bokte. Máhttu lea dego teaksta mii dađistaga muddejuvvo, ja dego diskursa mas leat ieš guđet

lágan dásit ja ieš guđet lágan beallálaččat. [...] Sisdoalu ja bargovugiid dáfus dávjá árbevirolaš máhttu vuosttažettiin dulkojuvvo praktihkalaš máhttun. Dat lea maiddái báikkálaš, sáhtta leat jávohis máhttu, dat fievrriduvvo buolvvas bulvii eahpeformála vugiiguin ja dat lea vuosttažettiin njálmmálaš. (Keskitalo 2009: 65.)

Lena Kappfjell (2008) dutká mo máttasámi identitehta govviduvvo máttasámi girjjálašvuodas. Son geavaha dutkamušastis máttasámegiel doahpaga *sjeavods maahtoe*. Kappfjell čilge, ahte árbevirolaš máhttu lea dás guovddázis ja deattuha olbmo siskkáldas posišuvnna kultuvrras mii lea mielde nannemin olbmuid gaskavuodaid. Olmmoš sáhtta olahit máhttodássái, mii eaktuda stuorra luohtta-muša olbmuid gaskkas, ja nu máhttu árbejuvvo kultuvrra siskkobealde. Dát lea guovddáš *sjeavods maahtoe* -doahpagii. (Kappfjell 2008: 17.) Kappfjell oaivvilda ahte *sjeavods maahtoe* vástida Polanyi doahpaga *tacit knowledge*, muhto *sjeavods maahtoe* -doahpagis dáidá vel viiddit mearkkašupmi (Kappfjell 2012: 10). Kappfjell (2008) vuodul sáhtta áddet, ahte *sjeavods maahtoe* govvida dilálašvuoda mii lea máttasámiid gaskkas nannoseappot čadnojuvvon kultuvrii go dábálaš oahpaheaddji-oahpahalli-oktavuodas, ja son oaidná ahte Dunfjeld (2006) ii leat nu čiekŋalit geahčadan doahpaga kultuvrralaš fenomenan.

Dunfjeld ii geavat máttasámi sániid *sjeavods maahtoe* muhto baicce dárogiel sániid *taus kunnskap*, Polanyi ja Johannessena definišuvnnaid mielde. Jan Henry Keskitalo (2009), geasa čujuhan dás ovdalis, fas govvida *jávohis máhtu* eanet kultuvrralaš fenomenan. Son čatná máhtu čielgasit praktihkalaš bargovugiide ja buolvvaid gaskavuhtii, muhto son ii dađi eanet problematisere jávohis máhtu. Rauna Kuokkanen čilge, ahte árbevirolaš ealáhussii dahje árbevirolaš bargui gullevaš sánit sisttisdollet «jaskes dieđuid». Doahpaga sisdoallu sáhtta leat oassin árbevirolaš máhtus masa dat guoská. (Kuokkanen 2009: 52.) Aimo Aikio maid orru jávohis dieđu oktavuodas giedáhallamin eanet analyhtalaš dási. Dát bohtá ovdan omd. muitalusain, ja muđuige olbmo dáidduin ja máhtuin. (Aikio 2010: 21, 77.)

Mun guorrasan Keskitalo sámegiel *jávohis máhttu* -definišuvdnii go dat lea nu čielgasit čadnojuvvon praktihkalaš máhttui ja vásáhusaide. Oahppan dáhphuvvá dávjá giela bokte, ja Kuokkanen deattuha ge dán:

Giella lea dieđu vuorká ja dan bokte dieđut ja máhttu sirdojuvvojit buolvvas nubbái. [...] Giella hukse vugiid geahččat máilmmi, eallit das ja gulahallat dainna. (Kuokkanen 2009: 52.)

Dát dáhpáhuvvá árbevirolaš ealáhusain, nu mo boazodoalus ja guolásteamis, mas lea sierra fágagiella (Kuokkanen 2009: 52). Nils Jernsletten (1997: 87) čállá mo árbevirolaš máhttu fievrriduvvo vásáhusaid bokte, buolvvaid gaskkas. Erenoamážit gealbu ja árbemáhttu govvidit máhtu mii lea olbmos guhte máhtá sámegiela ja dasto sáhtá áddet siskkáldas kodaid mat doibmet sámi kultuvrras. Giela han dieđusge sáhtá oahppat artikulerejuvvon njuolggadusaid bokte, muhto giela siskkáldas mearkkašumiid ja konnotašuvdnadásiid oahppan gáibida čiekŋalut áddejumi. Gaski čilge, ahte siskkáldas kulturáddejumi ávkkástallan ii mearkkaš ahte omd. sámegielhállit dainna ovdamuniin leat fuotnumin earáid. Dat mearkkaša dan, ahte son guhte ollásit ádde koda sáhtá dasge ávkkástallat. (Gaski 2007: 105; vrd. Gaski 1997: 210–212.) Laila Susanne Vars (2007: 126) ii loga álkin oaidnit ja áddet buot sámi árbevieruid: «[L]ea váttis sutnje gii ii ádde sámegiela ja dan erenoamáš geažuhan hupmanmálla, áddet buot beliid dan gulahallamis mii sámiiin lea gaskaneaset». Aimo Aikio deattuha siskkáldas kulturamáhtu, go dutkin sus lea ovdamunni dovdat mielbargiid (diehtoaddiid):

Navden, go dovddan muitaleaddji duogáža, de sáhtán čilget ja vuhtii váldit dáhpáhusaid, mat leat muitalusa vuodđun. Dakkáraš diehtu lea implisihtalaš dieđu hápmásaš, ng. jaskes diehtu. Dakkár diehtu berre leat oppalaš diehtu, vai dan vuodul sáhtá áddet ja dulkot olbmo ovdanbuktimiid dahje láhttema. (Aikio 2010: 21.)

Dát muittuha maid das, maid mánggas dadjet luđiid ja luohtheadajahusaid birra ja mo daid sáhtá áddet. Olmmoš, geas lea siskkáldas kontekstamáhttu, sáhtá oazžut čiekŋalut áddejumi sisdoalus.

Máhttu ja diehtu teakstadulkomis

Čuovvovažžan leat moadde ovdamearkka *Árbbolaččat*-trilogiija teavsttas, maid bokte muitalan mo mu iežan kultuvrralaš áddejupmi doaibmá dulkonproseassas.

Lea go mu diehtu dahje máhttu sámi eallima ja kultuvrra birra mii lea dulkoma vuodđun, vai lea go mii nu eará?

Vuosttas *Árbbolaččat*-románas (Vest 1997) govviduvvo váldopersovvna Heaikka čállinprošeakta. Heaikka lea orron mánga jagi máddin oaivegávppogis ja lea máhccan fas iežas ruovttubáikái, Máhtebáikái. Son áigu čállit Máhtebáikki sohka- ja historjágirjji, juoga mii ii leat dábalaš Davvi-Sámis 1960-logus. Heaikka vilbealli Ánde áigu veahkehit Heaikka fidnet geaidno- ja snihkkárbargguid, muhto Heaikka ii dáhto dan (Vest 1997: 9–10). Son vástida vilbeallásis ná:

– Giitu ollu rávvagiid ovddas. In bala albma barggus, jearaldat ii leat láikodagas. Don it ádde, itge leat áidna, naba ieš? (Vest 1997: 10.)

Gili olbmot ellet vuodđoealáhusservodagas. Teavsttas boahtá bures ovdan dat, ahte konkrehta, praktihkalaš bargu adnojuvvo albma bargun ja ahte Máhtebáikkis čállinbargu lea ain ollu olbmuide amas ja áddemeahttun bargu 1960-logu álggus. Dán seamma lean ieš maid vásihan, go álggahin oahpuidan universitehtas 1990-logu álggus. Mu áhkku, gii lei riegiadan 1906, lávii jearrat mus maid mun barggan dan universitehtas. Jos vástidin ahte logan sámegiela, de ii láven dasa šat nu ollu dadjat. Son gulai dieđusge, ahte mun ledjen fas sámástišgoahtán sutnje, muhto ii dat universitehtalohkan dáidán šaddat dađi čielgaseabbon sutnje. Ii ge mu mañit bargu buohcceviesus, konsuleantan ja dulkan, orron dat ge áhkku nu áddehahti, muhto go de bargagohten universitehtas oahpaheaddjin, dalle áhkku de illudii. Oahpaheaddjibargu lei sutnje eanet konkrehta ja dalle son diđii ahte mun dinen ruđa ja birgen bures. Áidna maid son lávii jearahit lei ahte dinejin go mun dan mađe ahte birgen.

Sámis gávdnojit mánggat ovdamearkkat das mii adnojuvvui albma bargun árbevirolaš sámi servodagas. Beakkán Iver Joks rohkis ledje maid stuorra váttisvuodát dohkkehuvvot dáiddárin iežas ruovttubáikkis Kárášjogas, ja mánggas eai atnán dáiddabarggu albma bargun. Son fertii fárret eret Kárášjogas. Son sajáiduvai Tromsii ja orui doppe dassáži go jámii. *Árbbolaččat*-románas Máhtebáikkis eanaš olbmot leat dálolaččat, eai ge ádde riehta Heaikka čállinveggamušaid. Geahčadan čuovvovaččat dan mo Heaikka de láhte go šaddá sáhka su čállinprošeavttas, ja maid son ieš jurddaša dan birra. Dá dialoga, mas Heaikka vilbealli Lemet lea fitnamin Máhtebáikkis gallemin eatnis ja vieljas, Ánde:

– Na mo dat orru vuot dáppe Sámis? – Gal dohkke gal dáppege. – Heaika lea girjji čállimin, mitalii Áhkku. – Vehá ruccistan dušše. Ii dat leatban dan veara ahte das gánnet ášši ráhkadit. (Vest 1997: 25.)

Nuppi háve lea Heaika fitnamin gonagasriikkas, Márkanis gávppašeamen. Nillá, geainna Heaika lea johtán Márkanii, mitala muhtin nissonii gii Heaika lea:

– Áleahtá, duo lea almmái mas bissu liánta gieđas vaikko ii jáhkášii. – Dušše vehá áiggegolun ruccistan, ii das gánnet ášši ráhkadit. (Vest 1997: 199.)

Heaika lea dialogain viehka vuollegaš iežas čállimiin ja ii dáhto bajidit iežas, ii ge dan birra olus hállat. Bajábeale dialogain govviduvvo maid árbevirolaš sámi gulahallanvuohki: sápmelaš ii láve rápmot iežas njuolgga earáid gullut. Dát ii mávsse dan, ahte olmmoš ii dieđe makkár dáiddut ja árvvut sus leat, muhto ii leat dábálaš ahte olmmoš ieš hállá daid birra. Harald Gaski mitala ahte sámiid gaskkas leat mánggalágan gulahallanhámit mat deattuhit vuollegašvuoda eanet go dan ahte olmmoš lea njuolgočoalat. Muhto dát hámit leat dál nuppástuvvamin. (NRK Sápmi 18.2.2011.)

Go lohka Heaikka iežas jurdagiid proševtta birra, de lohki ovdii albmana eará govva, mii mitala man divrras ja árvvolaš girjeprošeakta duođaid lea sutnje. *Árbbolaččat* álgá ge Heaikka čállinbargguin:

Dát lei dehálaš bargu iige olggobealde boahti šlápma ožžon hehttet su ollašuttimis stuorra jurdaga. (Vest 1997: 5.)

Dađistaga okta nubbi cealkka nanne ja geardduha man dehálažžan Heaika atná iežas barggu:

Dieđusge doppe gávdnošii boaldinmuorra, muhto buot deháleamos lea dát čállinbargu. Vuos dat, easka dasto bohtet eará áššit. (Vest 1997: 11.)

Sáhtášinhan iešge geahččalit, muhto go ii oalleláhkai asttašii go lea dát čállinbargu, son jurddaša, ja coggá dálvebiktasa badjelii. (Vest 1997: 12.)

Muhto bargu gal maid orusta moatte beaivái, ja dat lea stuorra vahát, dego ášši lea aiddo čielgagohtán. (Vest 1997: 15.)

Fuomáša ahte dálvvi muorat leat garra barggu duohken, son ii leat mihkkege muorračuohppiid, muhto lea riegádan eará bargguid várás. (Vest 1997: 14.)

Dát čuovvovaš sitáhta čohkke mu mielas oktii buot eará sitáhtaid mearkkašumi:

Millii boahdá vuot dat čállinbargu, miella njuorrá go jurddaša dan birra, mun lean Máhte báikki historjjá čállimin ja bajidan min gili almmolaš dihtui, mun in leat eallán duššas, báhcá juoba juoga mearka go áigi lea mus guođđán. (Vest 1997: 85.)

Dieđut čállinbarggu dehálašvuodas, mat bohtet ovdan teavstta álggus buotdiehti muitaleaddji bokte, leat dušše lohkki várás, eará persovnnat eai beasa goassege diehtit maidege daid birra. Bajábeale sitáhtas oaidná mo muitaleapmi molsu vuosttaspersovdna- ja goalmátpersovdna-muitaleaddji gaskkas, go Heaikka jurdagat govviduvvojit. Dát lea maid dábálaš sámi njálmmálaš árbevierus ja dahká dan, ahte muitalus eallá ja šaddá gelddoleabbon.

Čuovvovaš dialogaovdamearkkas váldopersovdna Heaika ja kránnjánisu Káhtarin háleštallaba. Dát dáhpáhuvvá ráiddu nuppi girjjis (Vest 2002). Heaika lea bargamin nuppi girjeprošeavttain mas áigu čállit Heargenjár-Lásse birra. Heargenjár-Lásse lei áddjá guhte elii guovllus moadde buolvva áigi. Káhtarin lea muitalan Heikii dán ádjá birra, ja nisu oaidná Heaikka prošeavtta vejolašvuohtan oažžut iežas nama girjepearpmad gaskii. Káhtarin ángirusšá vai Heaika finašii Stálonjárdgas gos su viellja orru, oažžun dihte eanet dieđuid ádjá birra:

- Nu ahte jos finašit ieš Stálonjárdgas de fidnešit doppe vel ollu lasi dieđuid, dajai Káhtarin ja leikii Heikii káfe.
 - Fitnat gal measta seađašii.
 - Sihkkarit gánnetivčče.
 - Na gánnetivčče várra.
 - Sáhtašeimme fitnat ovttas, bivde Nillá sáhttui.
 - Ii datge leat munnuidda veadjemeahttun, árvalii Heaika ja juhkađii káfe.
- (Vest 2002: 223.)

Dialogas sáhtta vuohttit, ahte Heaika ii ángirusa seammá ollu mátkki hárrái go Káhtarin. Heaika lea dattege viehka várrugas, son eambo geažida ahte sus ii dáidde nu miella mátkkoštit. Dialoga Heaikka ja Káhtariinna gaskkas gullá

viiddit oktavuhtii, sihke teavstta ja konteavstta hárrái; geažideapmi lea sámiiid gaskkas dábalaš gulahallanvuohki go lea juoga maid ii áiggo dadjat njuolgga. Dán oktavuodas Heaika dáidá dan dahkat garvin dihte konflikttaid Káhtariinnain. Sáhtta maiddá leat danin go ii háliit soardit Káhtariinna dovdduid ja seammás ii háliit movttiidit su vel eanet mátkki hárrái. Heaikka konditionála geavaheapmi «...seadašii», «...gánnetivčče várra.» nanne Heaikka gulahallangealbbu. Heaika garvá konfliktta ja viggá hui olmmošlaččat geažidit iežas posišuvnna Káhtariinnai. Ovdal dialoga lea teakstaoassi, mas boahá ovdan dat maid Heaika jurddaša dán čállinprošeavtta hárrái. Teakstaoassi lea gaskkustuvvon goalmátpersovdna-muitaleaddji bokte:

Son lei juo eahpidišgoahtán gánnehiigo guoradišgoahtit Heargenjár-Lásse mohkkás eallinbálgá, leigo oppalohkái jierbmájit jurddašuvvon loaktit searaid diekkár eahpesihkkaris fidnui, go sus lei ollu dehálutge bargu, mii lei datge vel sakka gaskan. (Vest 2002: 223.)

Sáhtta dadjat ahte dás implisihta čáli doaibmá teakstadásis lohkki áddejumi dáfus; dat duođašta gova mii boahá ovdan dialogas ja nanne konnotatiiva dulko-ma geažideami mearkkašumi hárrái.

Gulahallan ja kultuvrralaš sensitivitehta

Ovdamearkkat *Árbbolaččat*-ráiddus govvidit gulahallandilálašvuodaid teavstta persovnnaid gaskkas. Mu konteavsttalaš dulkonvuodđu leat diedut ja máhttu mat mus leat dákkár gulahallanvugiid birra, go lean ieš bajásšaddan daiguin. In leat olles mánná- ja nuorravuodá leamaš sámegielat, muhto dát leat liikká hállanvuogit maid lean vásihan maiddá go sámegielat olbmot leat gulahallan dárogillii. Maŋŋil go ieš fas ohppen sámegiela, de lean beassan čiekŋudit sámi beaivválaš giela gulahallanvugiid mearkkašumiide. Láven ieš ge geavahit geažidemiid, vaikko mun sáhtán leat viehka njuolgočoalat.

Mus leat diedut das mo dákkár gulahallan doaibmá, ja go lea sáhka mu máhtus dáid áššiid birra, de lea váttis čilget justa man lágan máhttu dat lea. Munnje orrot Dunfjeld, Kappfjell, Jernsletten ja Keskitalo čilgehusat jávohis máhtu birra lahkaneamen dasa maid geahččalan čilget iežan máhtustan. Anán dán oasi iežan máhtus, Dunfjeld mielde, gealbun ja árbemáhtun masa searvvan, Kappfjell

mielde oktasaš searvemáhttun (*shared knowledge*), go dát vuolgá servvoštallamis mas mu iežan kulturáddejummi vuolgá.

Mu smávva guorahallan dás, ja dasa čadnon jurddašaddamat, buktet munnje dakkár gova ahte teakstalahkaneamis lea juogalágan dialoga mu, lohkkín, ja teavstta gaskkas. Dán dialogas dasto konteaksta ja kulturáddejummi doibmet gáldun. Máhttu ja diehtu leat sihke mu kulturáddejumi ja konteavsttalaš lahkaneari vuodđu ja mu girjjálašvuodaanalyhtalaš gealbbu vuodđu. Dát ollislaš oahppu doaibmá gaskkusteaddjin lohkki, olgguldas konteavstta, teavstta ja teavstta konteavstta gaskkas. *Árbbolaččat*-ráiddus leat maid guollebivdodáhpáhusat ja sáhtán dulkot daid, muhto dat lea eanet mu dieđuid duohken go praktihkalaš máhtu duohken. In sáhte dadjat ahte máhtán firpmiid suohpput go mus eai leat alddán nu ollu vásáhusat das, vaikko lean leamaš mielde bivddus.

Girjjálašvuodadutkit diehttelas geavahit sensitivitehta mas implisihta čáli doaibmá dulkongaskaoapmin teavsttasiskkáldas analysas. Sáhtá go son dadjat ahte mus lea iežan kulturáddejumis kultuvrralaš sensitivitehta man mun geavahan teakstalahkaneari? Lea go son dát juoga mii vuolgá mu duogázis ja gullá árbe-máhttui? In oro máhttimin riehta artikuleret dovddu mii mus lea go muhtumin logan teakstaosiid ja dovddan ahte «dát lea mo nu munnje oahpis». (Vrd. Balto & Østmo 2009: 28.) Oahpisvuolta rahpá vejolašvuodaid oaidnit sihke áigojuvvon dulkonvejolašvuodaid ja eará vejolaš implikašuvnnaid ja konnotašuvnnaid mat ihtet teavsttas (vrd. Gaski 1997: 210, 212). Dajan ge Hirvonen (1999: 39) mielde: «[...] dutkan ii šatta dađe buorebun dahje objektiivvalaččabun, leš dal dutki ieš dutkanjoavkku lahttun dahje ii», muhto kulturáddejummi, kultuvrralaš sensitivitehta ja didolašvuolta dáid hárrái buktet šattolaš dulkonvejolašvuodaid dutkáiguhte lea válljen dutkat iežas kultuvrii gullelaš fáttáid.

Hástalus ovddosguvlui dutkiide, maiddáid eará fágasurggiin, lea guorahallat mo sin kultur- ja giellamáhtus, ja eará konteakstamáhtus, sáhtá vuodđudit fágatearpmáid ja geavahit daid akademiijas. Iežan fágasuorggis lea somá geahččat mo sámi estetihkkadutkan ovdána ja mo mii sáhttit hutkat buriid tearpmáid maid sáhttit geavahit girjjálašvuoda dutkamis ja teakstalahkaneamis, ja mo dát sáhtá ovddidit fágalaš ságastallama.

Gáldut

Materiála

Vest 1997 = Vest, Jovnna-Ánde 1997: *Árbbolaččat. Vuosttas oassi*. Kárášjohka: Davvi Girji

Vest 2002 = Vest, Jovnna-Ánde 2002: *Árbbolaččat. Nubbi oassi*. Kárášjohka: Davvi Girji.

Girjjálašvuohta

Aikio, Aimo 2010: *Olmmošhan gal birge. Áššit mat ovddidit birgema*. Kárášjohka: ČálliidLágádus.

B[a]lto, Asta Mitkijá & Østmo, Liv 2009: Mánngakultuvrralašvuođa oahpu sámáidathtin Sámi allaskuvllas. – *Sámi dieđalaš áigečála* 1–2/2009: 25–45.

Dunfjeld, Maja 2006: *Tjaalehtjimmie. Form og innhold i sørsamisk ornamentikk*. Snåsa: Saemien Sijte.

Gaski, Harald 1997: Voice in the Margin: A Suitable Place for a Minority Language? – Harald Gaski (doaimm.), *Sami Culture in a New Era. The Norwegian Sami Experience*. Karasjok: Davvi Girji. 199–220.

Gaski, Harald 2007: Juoigan – sámi musihkka máilmmis dahje máilmmemusihkka. – John T. Solbakk (doaimm.), *Árbevirolaš máhttu ja dahkkivuoigatvuohta. Tradisjonell kunnskap og opphavsrett. Traditional knowledge and copyright*. Kárášjohka: Sámikopiija. 95–122.

Guttorm, Gunvor 2010 : *Árbediehtu, álgoálbmotdiehtu ja duodji*. – Gunvor Guttorm (doaimm.), *Duodjárís duojárat. Duddjon ealiha duodjedigaštallama*. Kárášjohka: Davvi Girji. 45–70.

Hirvonen, Vuokko 1999: *Sámeeatnama jienat. Sápmelaš nissona bálggis girječállin*. Guovdageaidnu: DAT.

Jernsletten, Nils 1997: Sami Traditional Terminology: Professional Terms Concerning Salmon, Reindeer and Snow. – Harald Gaski (doaimm.), *Sami Culture in a New Era. The Norwegian Sami Experience*. Karasjok: Davvi Girji. 86–108.

Johannessen, Kjell S. 1999: *Praxis och tyst kunnande*. Stockholm: Dialoger.

Kappfjell, Lena 2008: *Vuelieh jih tjihtesh. 3 voernges áarjelsaemien vaajestæjjah*. SÁMIacademica. Karasjok: ČálliidLágádus.

Kappfjell, Lena 2012: Kunnskapsbegrepet i urfolksdiskursen. [Giehtačálus.]

- Keskitalo, Jan Henry 2009: Sámi máhttu ja skuvlamáhttu: teorehtalaš geahčastat. – *Sámi diedalaš áigečála* 1–2/2009: 62–75.
- Kuokkanen, Rauna 2009: *Boaris dego eana. Eamiálbmogiid diehtu, filosofijat ja dutkan*. SÁMIacademica 2. Karasjok: ČálliidLágádus.
- Kvernmo, Siv & Stordahl, Vigdis 1990: Fra same til akademiker = fra deltaker til observatør. – *Sami Medica* 1/1990: 4–10.
- Kåven, Brita & Jernsletten, Johan & Nordal, Ingrid & Eira, John Henrik & Solbakk, Aage 2002: *Sámi-dáru sátnegirji. Samisk-norsk ordbok*. Kárásjohka: Davvi Girji.
- Nielsen, Konrad 1979 (1934): *Lappisk (samisk) ordbok grunnet på dialektene i Polmak, Karasjok og Kautokeino. II. G–M*. Oslo: Universitetsforlaget.
- NRK Sápmi 18.2.2011 = Balto, Thoralf: Sámi gulahallanhámit rievdamin. NRK Sápmi 18.2.2011. <http://www.nrk.no/kanal/nrk_sapmi/ardna/1.7513359> (23.2.2011).
- Polanyi, Michael 2000 (1966): *Den tause dimensjonen. En introduksjon til taus kunnskap*. Oslo: Spartacus.
- Sara, Mikkel Nils 2003: Árbevirolaš sámi dieđut ja máhtut sámi vuodđoskuvllas. – Vuokko Hirvonen (doaimm.), *Sámi skuvla plánain ja praktihkas. Mo dustet O97S hástalusaid? Reforpma 97 evalueren*. Kárásjohka: ČálliidLágádus. 121–138.
- Smith, Graham Hingangaroa 2003: *Kaupapa Maori Theory: Theorizing Indigenous Transformation of Education & Schooling*. Kaupapa Maori Symposium. NZARE / AARE Joint Conference, Auckland, N.Z., December 2003. <<http://www.aare.edu.au/03pap/pih03342.pdf>> (23.3.2012).
- Smith, Linda Tuhiwai 2004 (1999): *Decolonizing Methodologies. Research and Indigenous Peoples*. London – New York: Zed Books; Dunedin: University of Otago Press.
- Stoor, Krister 2007: *Juoiganmuitalusat – Jojkberättelser. En studie av jolkens narrativa egenskaper*. Sámi dutkan – Samiska studier – Sami Studies 4. Umeå: Umeå universitet.
- Vars, Laila Susanne 2007: Manin galggašii ja mainna lágiin sáhtášii gáhttet sámiid árbevirolaš máhttu? – John T. Solbakk (doaimm.), *Árbevirolaš máhttu ja dahkkivuoigatvuohta. Tradisjonell kunnskap og opphavsrett. Traditional knowledge and copyright*. Kárásjohka: Sámikopiiija. 123–167.

Eará gáldut

Gaski, Harald 2010 = Indigenous Methodology in Practice: Applying Sami Aesthetics in Analysis of Modern Sami Poetry. Logaldallan konferánsas «Challenging Colonialism and Homogenizing Modernity» Romssa universitehtas 7.10.2010.

Gaski, Harald 2011 = Why Context Matters: Sami Aesthetics on Traditional and Contemporary Sami Poetry. Logaldallan PhD-kurssas «Indigenous Methodology» Romssa universitehtas 27.1.2011.

Porsanger, Jelena 2011 = Indigenous Methodologies and the Academy: Theorizing, Concepts, Priorities, and Power Relations. Logaldallan PhD-kurssas «Indigenous Methodology» Romssa universitehtas 27.1.2011.

Utsi, John Mathis 2011 = Boazodoalu gielladilli. Sámedikki giellakonferánsa Tromssas 11.–12.5.2011.

“This is somehow familiar to me” – Cultural understanding and context in literary analysis

I often ask myself: how can I use my cultural knowledge when working with literary texts written by Sami authors? In this article I discuss how I can incorporate cultural understanding and context, together with common literary devices into my literary analysis. This forms part of my PhD project, “Coping strategies in the trilogy *Árbbolaččat* (1997–2005) by the Sami novelist Jovvna-Ánde Vest”. Sometimes when reading i.e. dialogues, I get the feeling that they are somehow familiar to me. In order to figure this out, and to try to explain these feelings, I examine what Sámi academics have written regarding cultural understanding, cultural sensitivity, tacit knowledge and the distinction between *máhhtu* and *diehtu*. Both words mean ‘knowledge’ in English. *Máhhtu* refers to experiential knowledge while *diehtu* refers to analytical knowledge. In order to illustrate this distinction, knowing for example how to speak Sámi would constitute *máhhtu* as opposed to *diehtu*, which, for example, would be knowing about the Sámi language. I also refer to different forms of hints and allusions as well as to familiarity with Sámi history and culture as different types of knowledge. When using personal experience in research, an awareness of blind spots is crucial, and as a researcher, one has to be conscious of this. My conclusion is that cultural sensitivity, cultural understanding and a conscious use of cultural knowledge are all valuable sources providing fruitful interpretation potential for researchers who choose to do their research in areas related to their own culture, in this case literary fiction.

Keywords: literary analysis, cultural understanding, traditional knowledge, transmission of knowledge

LILL TOVE FREDRIKSEN
University of Tromsø
lill.tove.fredriksen@uit.no